

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ОБОРОТНИХ КОШТІВ

Бондарєва І.О.

ДонНТУ, доцент кафедри економіки підприємства, к.е.н., доцент,

Драгун Н.С.

магістрант ДонНТУ

The article suggested criteria for optimizing the structure of current assets based on liquidity ratio of the company analyzed the actual structure of the working capital of national enterprises for compliance with the proposed requirements.

В статье предложены критерии оптимизации структуры оборотных средств на основе коэффициентов ликвидности предприятия и проанализирована фактическая структура оборотных средств предприятий на соответствие предложенным критериям.

У статті запропоновано критерії оптимізації структури оборотних коштів на основі коефіцієнтів ліквідності підприємства та проаналізовано фактичну структуру оборотних коштів вітчизняних підприємств на відповідність запропонованим критеріям.

В сучасних умовах розвитку конкурентного ринку ефективно управління такими основними економічними процесами як формування та використання оборотних коштів в оперативній діяльності сприяє вирішенню ряду питань стратегічного розвитку підприємства і забезпечує підвищення ефективності отриманих результатів господарської діяльності. Більшість вітчизняних підприємств не витримують жорстокої конкуренції, не досягають високого рівня доходності через нестачу оборотних коштів, сповільненого руху потоків оборотних коштів, тому проблема оцінки рівня забезпеченості підприємств оборотними коштами, вибору джерел їх

фінансування, визначення ефективності використання та їх якісного планування є досить актуальною. В той же час виникає ряд складностей з позиції прийняття стратегічних управлінських рішень на кожному підприємстві.

Проблема дослідження теоретичних особливостей управління оборотними коштами, зокрема визначення поняття «оборотні кошти» розглянута у роботах таких учених-економістів, як Бормотова М. В., Бочаров В. В, Брігхем Є. Ф., Герчикова І. Н., Гончаров А. Б., Гриньова В. М., Овсийчук М. Ф., Павлова Л. Н., Поддєрьогін А. М, Поляк Г. Б., Стоянова О. С. та інші. Проблематика раціонального використання та оптимізація рівня виробничих запасів розглядалася у працях провідних вчених-економістів Ю. Бакуна, А. А. Бойчука, Ф. Ф. Бутинця, І. Павлюка, О. М. Приймачка, В. К. Радостовця. Питання врахування операційних ризиків та управління дебіторською заборгованістю досліджувалось багатьма вітчизняними і зарубіжними ученими, серед яких І. Бланк, О. Лобанов, О. Пашкевич та ін. Але роботи українських вчених ще не повною мірою враховують усі особливості сучасного стану формування та використання оборотних коштів промислових підприємств, залишається невирішеною низка дискусійних питань, існує гостра потреба їх комплексного аналізу та розробки прийнятних для практики науково обґрунтованих рекомендацій.

Організація управління оборотними коштами зводиться до створення умов для ефективного їх функціонування. Після створення таких умов необхідно проаналізувати фінансовий стан підприємства, який значною мірою залежить від застосування стратегії і тактики управління оборотними активами. Система стратегічного управління оборотними коштами передбачає постійну перевірку та коригування цілей підприємства відповідно до змін, що відбуваються в межах зовнішнього та внутрішнього середовища.

Мета статті полягає в обґрунтуванні структури оборотних активів (запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів) та співвідношення їх окремих елементів за умов забезпечення ліквідності підприємства.

Аналіз діючої системи управління оборотними коштами в Україні дозволив систематизувати проблеми, характерні для більшості вітчизняних підприємств (рис. 1). Серед зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на якість управління оборотними коштами підприємства, є такі, що пов'язані із особливостями регулювання загальним обсягом оборотних активів, а також ті, що формуються з урахуванням специфіки управління окремими видами оборотних активів: запасами, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами.

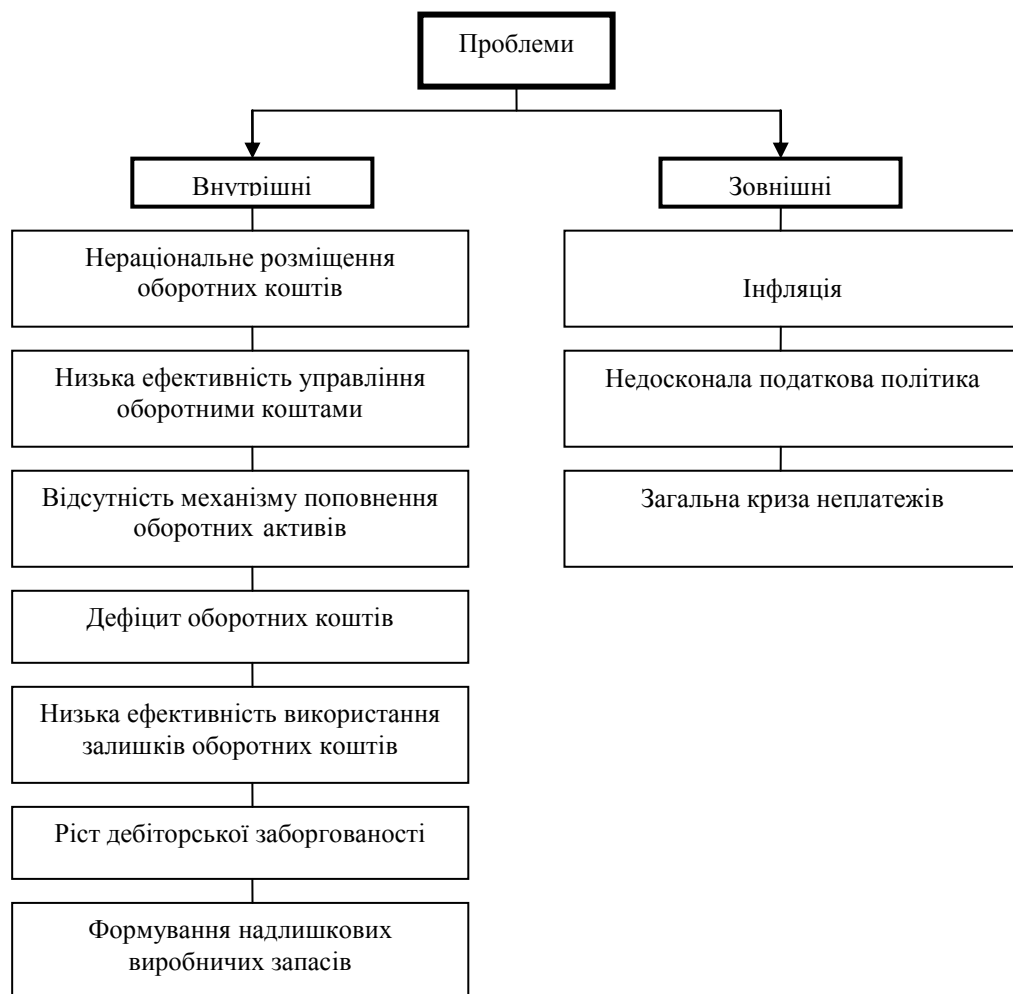

Рис. 1 – Проблеми управління оборотними коштами

За оцінками спеціалістів з фінансового менеджменту, 50% із загальної економії, яку підприємство може отримати при ефективному управлінні фінансами, може забезпечити ефективне управління товарно-матеріальними запасами, 40% – управління запасами готової продукції і дебіторською заборгованістю і 10% – управління технологічним циклом [1]. Зокрема, ці данні свідчать про суттєву значимість та необхідність прийняття рішень в сфері управління оборотними коштами, які тісно пов'язані із стратегією розвитку підприємств, маркетинговими дослідженнями, прогнозуванням можливих змін державної промислової політики, інвестиціями в оборотний капітал тощо. Механізм управління оборотними коштами не може існувати окремо від інших управлінських механізмів і повинен враховувати як необхідність забезпечення необхідного рівня ліквідності підприємства, так і високий рівень ефективності використання коштів, вкладених у оборотні активи. Комплексне підвищення ефективності управління оборотними коштами включає:

1. Аналіз формування та використання оборотних коштів за попередній період.
2. Оптимізацію структури оборотних коштів.
3. Прискорення оборотності оборотних коштів, в тому числі за їх окремими складовими.
4. Забезпечення підвищення ефективності використання оборотних коштів.
5. Формування принципів фінансування окремих видів оборотних коштів та оптимальної структури джерел їх фінансування.

Планування потреби в оборотних коштах, з одного боку, повинно базуватись на ефективному співвідношенні розміру оборотних коштів з обсягом виробництва та, зокрема, обґрунтуванні оптимального співвідношення окремих елементів оборотних коштів. Але, з іншого боку, ефективне управління оборотними коштами передбачає вибір і здійснення

певної фінансової політики, яка полягає в забезпеченні необхідного ступеню ліквідності і є однією з найважливіших фінансово-господарських характеристик підприємства. Якщо грошові кошти, дебіторська заборгованість і виробничо-матеріальні запаси підтримуються на досить низьких рівнях, то імовірність неплатоспроможності чи нестачі коштів для здійснення рентабельної діяльності суттєво зростає, а із зростанням величини власних оборотних коштів ризик втрати ліквідності зменшується.

Таким чином, політика управління оборотними коштами повинна бути спрямована на мінімізацію ризику втрати ліквідності: чим більше поточні активи перевищують поточні зобов'язання, тим ступінь ризику менший. З одного боку, доцільним є збільшення власних оборотних коштів, з іншого боку – зростання оборотних коштів може свідчити не тільки про розширення виробництва або дію факторів інфляції, а й про сповільнення їхнього обігу, що спричиняє неефективне збільшення їх маси. Відомо, що різні рівні поточних активів неоднаково впливають на прибуток. Кожне рішення, що пов'язане із визначенням рівня грошових коштів, дебіторської заборгованості та виробничих запасів повинно бути розглянуте як з позиції рентабельності даного виду активів, так і з позиції оптимальної структури оборотних коштів. Крім того, дуже актуальною є проблема визначення тривалості періоду обігу активів. Для її вирішення потрібне залучення додаткових коштів із зовнішніх джерел фінансування у сумі, вилученій на фінансування виробничого процесу. Потреба залучення коштів із зовнішніх джерел зумовлюється необхідністю підтримання ліквідності підприємства.

Від обсягу залишків оборотних активів залежить здатність суб'єкта господарювання щодо покриття відповідних боргових зобов'язань підприємства, строк перетворення яких у грошові кошти відповідає строку погашення платіжних зобов'язань (ПЗ). Тому на рівень окремих ступенів ліквідності, які оцінюються відповідними коефіцієнтами ліквідності (табл.

1), впливає розмір залишків окремих видів оборотних активів: запасів (З), дебіторської заборгованості (ДЗ), грошових коштів (ГК).

Таблиця 1 - Показники оцінки ліквідності підприємства

Назва показника	Порядок розрахунку *	Нормативне значення	Характеристика
Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності)	$(З+ДЗ+ГК)/ПЗ$	$1 \div 2$	Характеризує достатність оборотних коштів для покриття своїх поточних зобов'язань
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$(ДЗ+ГК)/ПЗ$	$0,6 \div 0,8$	Показує частину поточних зобов'язань, яка може бути погашена за рахунок грошових коштів і очікуваних фінансових надходжень
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$(ГК/ПЗ)$	$0,25 \div 0,5$	Характеризує негайну готовність підприємства ліквідувати короткострокову заборгованість

* З – запаси; ДЗ – дебіторська заборгованість; ГК – грошові кошти; ПЗ – поточні зобов'язання

Відповідно до зазначених критеріїв показників ліквідності, що мають певні діапазони значень, зазначають ту частину поточних зобов'язань, яка покривається відповідним елементом оборотних активів підприємства. Причому ці межі сформовані таким чином, що менше значення коефіцієнта ліквідності свідчить про недостатню спроможність активів підприємства покрити поточні зобов'язання, але його перевищення над встановленого рівня свідчить про недоцільне відволікання коштів в оборотні активи. На основі перетворення коефіцієнтів окремі види оборотних активів можуть бути виражені через поточні зобов'язання, і, як наслідок, встановлене співвідношення між їх окремими елементами.

$$\begin{array}{l}
 1) \left\{ \begin{array}{l} \frac{З+ДЗ+ГК}{ПЗ} = 1,2 \\ \frac{ДЗ+ГК}{ПЗ} = 0,6 \div 0,8 \\ \frac{ГК}{ПЗ} = 0,25 \div 0,5 \end{array} \right. \quad
 2) \left\{ \begin{array}{l} З+ДЗ+ГК = (1 \div 2) \cdot ПЗ \\ ДЗ+ГК = (0,6 \div 0,8) \cdot ПЗ \\ ГК = (0,25 \div 0,5) \cdot ПЗ \end{array} \right. \quad
 3) \left\{ \begin{array}{l} З+ДЗ + ((0,25 \div 0,5) \cdot ПЗ) = (1 \div 2) \cdot ПЗ \\ ДЗ + ((0,25 \div 0,5) \cdot ПЗ) = (0,6 \div 0,8) \cdot ПЗ \\ ГК = (0,25 \div 0,5) \cdot ПЗ \end{array} \right. \\
 \\
 4) \left\{ \begin{array}{l} З+ДЗ = (0,75 \div 1,75) \cdot ПЗ \\ ДЗ = (0,35 \div 0,55) \cdot ПЗ \\ ГК = (0,25 \div 0,5) \cdot ПЗ \end{array} \right. \quad
 5) \left\{ \begin{array}{l} З = (0,4 \div 1,4) \cdot ПЗ \\ ДЗ = (0,35 \div 0,55) \cdot ПЗ \\ ГК = (0,25 \div 0,5) \cdot ПЗ \end{array} \right.
 \end{array}$$

Таким чином, відповідно до критеріїв забезпечення ліквідності підприємства сума залишків запасів на підприємстві не повинна перевищувати поточні зобов'язання більш ніж у 1,4 рази; дебіторська заборгованість – у 0,55 рази; грошові кошти – у 0,5 рази. Тобто, максимально допустиме співвідношення між елементами оборотних активів має складати:

$$З \div ДЗ \div ГК = 1,4 \div 0,55 \div 0,5 \text{ ПЗ} \quad \text{чи} \quad З / ДЗ / ГК = 2,8 / 1,1 / 1$$

Водночас, мінімально допустиме співвідношення має наступний вигляд:

$$З \div ДЗ \div ГК = 0,4 \div 0,35 \div 0,25 \text{ ПЗ} \quad \text{чи} \quad З / ДЗ / ГК = 1,6 / 1,4 / 1$$

Графічна інтерпретація отриманого співвідношення елементів через абсолютну величину поточних зобов'язань дає наочну характеристику структурі оборотних активів, яка має не статичний кількісний розмір, а залежить від рівню поточних зобов'язань та може коливатись у встановлених межах від мінімального значення до максимального (рис. 2).

Запропоновані в цій статті критерії щодо оцінки структури оборотних коштів, сприятимуть підвищенню обґрунтованості визначення достатності рівню відповідного виду оборотних активів, що в свою чергу сприятиме суттєвому зниженню імовірності неплатоспроможності чи нестачі коштів для здійснення рентабельної діяльності підприємства. Вибіркове дослідження структури оборотних коштів підприємств України дозволило оцінити відповідність структури їх оборотних коштів запропонованим критеріям (табл. 2).

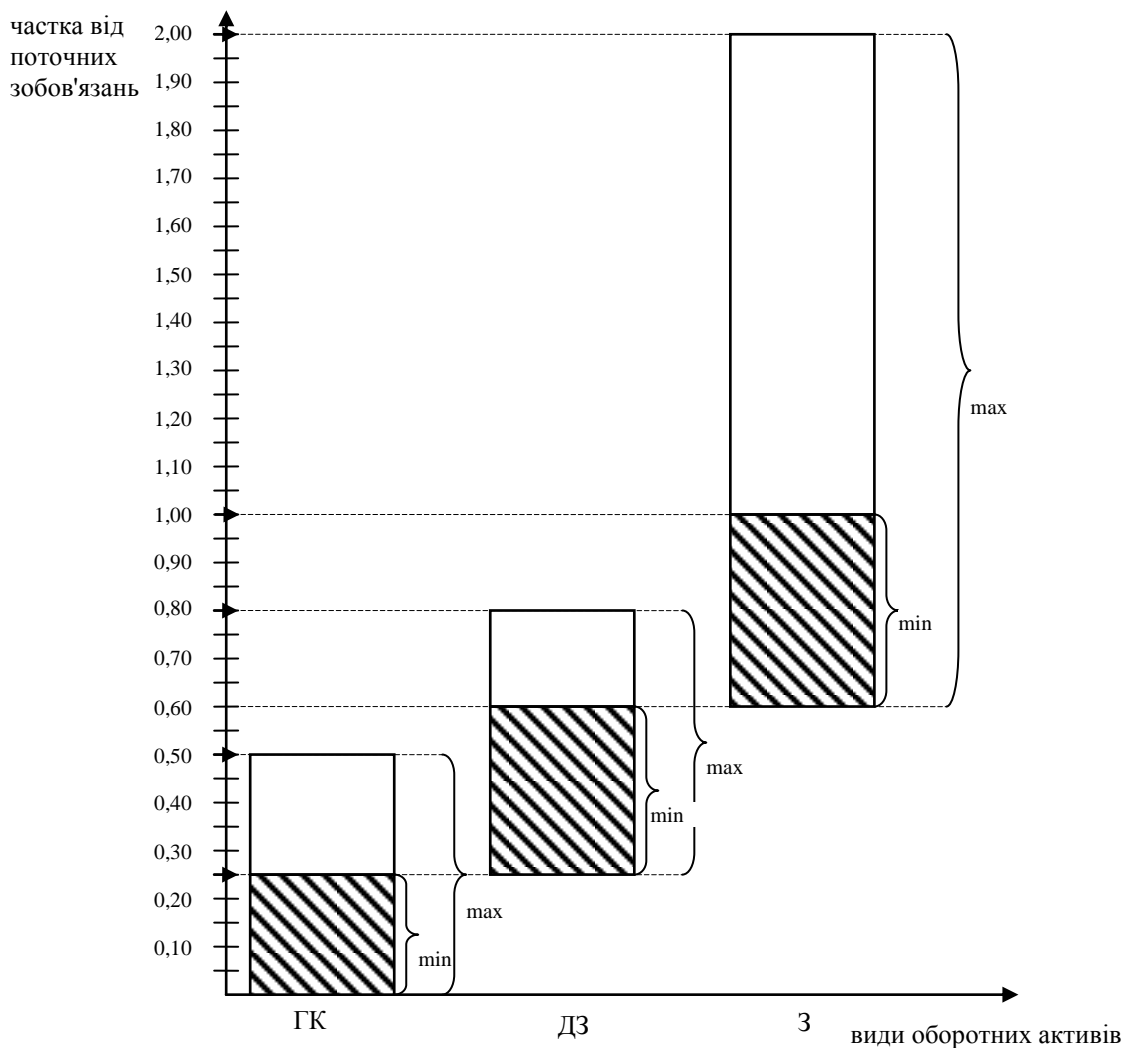

Рис. 2 – Структура оборотних активів

Аналіз структури оборотних коштів підприємств показав, що при значних сумах поточних зобов'язань спостерігається суттєва невідповідність встановленим критеріям. Так, при мінімальній достатності залишків запасів на рівні 0,4 від поточних зобов'язань на ВАТ "Оранта" та ВАТ "Електропівденмонтаж-3" запаси складають 0,09 та 0,06 від суми поточних зобов'язань. Це може пояснюватись як особливостями їх функціонування, так і суттєвою недостатністю низьколіквідних активів для покриття своїх зобов'язань. Разом з цим, на ВАТ "Оранта" дебіторська заборгованість у 1,11 рази, а грошові кошти у 1,59 рази перевищують поточні зобов'язання, що свідчить про необхідність вивільнення коштів з цих видів активів до рекомендованого рівня. Недостатність же рівню дебіторської

заборгованості та грошових коштів ВАТ "Електропівденмонтаж-3" при низькому рівні запасів характеризує загрозу втрати ліквідності підприємства. Причому, співвідношення запасів до дебіторської заборгованості та до грошових коштів складає 6 / 21 / 1 (при необхідному рівні 1,6 / 1,4 / 1), що свідчить про необхідність проведення коректування залишків оборотних активів ВАТ "Електропівденмонтаж-3". Дотримання зазначених пропорцій у структурі оборотних коштів забезпечить зниження ризику втрати ліквідності та ефективність роботи підприємства.

Таблиця 2 – Структура оборотних коштів підприємств України

Назва підприємства	Запаси		Дебіторська заборгованість		Грошові кошти		Поточні зобов'язання, тис. грн. (ПЗ)
	тис. грн	частка від ПЗ	тис. грн	частка від ПЗ	тис. грн	частка від ПЗ	
ВАТ "УКРІМПЕКС"	250,3	0,02	10817,4	1,01	252,1	0,02	10738,4
ВАТ "Оранта"	5410,4	0,09	64055,3	1,11	92269,6	1,59	57931,3
ВАТ "Завод монтажних виробів"	502,8	0,86	518,9	0,89	196,7	0,34	583
ВАТ "Київський завод експериментальних конструкцій"	460,4	0,50	791,1	0,86	35,2	0,04	919,3
ЗАТ "Львівський ізоляторний завод"	3753	3,94	5741	6,03	7	0,01	952
ВАТ "Автолившмаш"	14,5	0,51	1052,6	36,68	302,4	10,54	28,7
ВАТ "Електропівденмонтаж-3"	84	0,06	305	0,21	8	0,01	1423
ВАТ "Спеціізоляторстрой"	1724,3	0,24	1807,3	0,25	21,3	0,003	7135,6
ЗАТ "Електро"	7665	0,88	10765,9	1,24	5929	0,68	8713,5
ВАТ "ДОНТЕХГУМА"	5159	2,81	3121	1,70	1647	0,90	1839
Критерій	(0,4 ÷ 1,4) ПЗ		(0,35 ÷ 0,55) ПЗ		(0,25 ÷ 0,5) ПЗ		

Наведена характеристика співвідношення базується на принципах забезпечення ліквідності і не враховує особливості формування оборотних активів та їх ефективність використання. У процесі управління підприємством важливо правильно визначити потребу в оборотних коштах: їх величина повинна бути мінімальною, але достатньою для забезпечення безперебійного фінансування планових витрат на

виробництво і реалізацію продукції, здійснення розрахунків у встановлений термін. Завищення оборотних коштів веде до зайвого їх відволікання в запаси, до заморожування фінансових ресурсів. Зниження оборотних коштів може призвести до перебоїв у виробництві і реалізації продукції, до несвоєчасного виконання підприємством своїх зобов'язань.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що політика управління оборотними коштами повинна забезпечувати пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективністю використання ресурсів підприємства. В тому числі для підвищення ефективності використання оборотних коштів необхідно проводити моніторинг структури оборотних активів для своєчасного прийняття рішень щодо перерозподілу (вивільнення чи залучення) елементів оборотних активів у наступних напрямках:

- аналіз складу і структури матеріальних запасів із метою виявлення та реалізації непотрібних й залежалих запасів.
- скорочення виробничих запасів товарно-матеріальних цінностей за допомогою переходу на прямі економічні зв'язки з постачальниками;
- перехід на новітні технології виробництва продукції, що прискорить виробничий цикл, зменшить собівартість продукції та підвищить її якість;
- постійне дотримання платіжної дисципліни при розрахунках як із постачальниками, так і з покупцями продукції.

Література:

1. Бланк І.А. Основи інвестиційного менеджменту-2 / І.А. Бланк. - К.: Ельга-Ника – Центр, 2001.- 12 с.
2. Методические рекомендации по подготовке аудиторского заключения при проверке ОАО и предприятий-эмитентов облигаций (кроме коммерческих банков) // Бухгалтерский учет и аудит – 2001 – №4 – 54-55 с.